

Astfel, pare posibil ca întemeietorul Vodiței să fi primit rangul de arhimandrit cu prilejul călătoriei sale la Constantinopol, în 1375; dar, cum singurul reper cronologic pe care-l avem în această privință este constituit de durata păstoriei (a doua de altfel) a patriarhului Filotei — 12 februarie 1364—1376¹ —, nu este cîtuși de puțin exclus ca Nicodim să fie avut rangul de arhimandrit chiar înainte de venirea sa în Țara Românească².

Întemeierea Tismanei și împrejurările politice în care ea s-a produs. Nu știm exact cînd s-a putut întoarce Nicodim în Țara Românească, după călătoria sa la Constantinopol: știrile pe care le avem în privința vieții sale în perioada întemeierii Tismanei sînt și mai sărace decît cele cu privire la perioada anterioară. Totuși, ceea ce apare ca aproape cert este că, după reîntoarcerea din călătorie, el nu și-a mai putut continua activitatea la Vodița.

Constituirea, cel mai tîrziu prin mai 1376, a banatului de Severin ca unitate administrativ-militară a regatului maghiar, însemna pierderea nu numai a mănăstirii, ci, cum am spus, și a oricărei surse de venit a obștii călugărești conduse de Nicodim³. După o tradiție consemnată atît de către Paul de Alep⁴, cit și în textul *Pomenirii* din 1767⁵ (de unde cu precizie ar fi amănunte, pe teme documentar, și la Ștefan Ieromonahul⁶), Nicodim și «frații» săi ar fi poposit cîndva — pentru o vreme și înainte de întemeierea Tismanei — acolo unde, mai tîrziu, avea să se întemeieze mănăstirea Gura Motrului. Dacă admitem că această tradiție este exactă și se raportează într-adevăr, cum crede Ștefan Ieromonahul, la perioade dintre părăsirea Vodiței și întemeierea Tismanei, am putea crede că știm locul unde s-au refugiat în primul moment — atîta vreme cît nu pierduseră încă speranța unei grabnice reîntoarceri în vechile lor posesiuni — Nicodim și ucenicii săi și că, doar după o bucată de vreme, cînd încercările voievodului Țării Românești de a relua cetatea pierdută s-au dovedit fără folos, ei au hotărît să-și întemeieze o nouă mănăstire. Spre această ipoteză ne îndreaptă, în bună măsură, și analiza puținelor izvoare privitoare la întemeierea Tismanei și la epoca în care aceasta se situează.

Într-adevăr, o însemnare contemporană — făcută, desigur, de unul din călugării mănăstirii — pe dosul uneia dintre cele două versiuni originale în care ne-a parvenit un hrisov dat mănăstirii Tismana de către Dan al II-lea⁸ amintește două evenimente: «S-a sfințit biserica

nicile medievale ale României, III», p. 33, rînd 20—21 și p. 40, rînd 8—14). Faptul că la aproape un veac și jumătate după evenimente, Căvrii Protul a putut cunoaște exact numele patriarhului pare să indice că, în acea vreme, se mai păstra în mănăstire o consemnare scrisă (gramata patriarhală?) a distincției de care se bucurase Nicodim; iar acela că Ștefan Ieromonahul, deși este silit adesea să vorbească despre patriarhul ecumenic contemporan cu Nicodim, nu mai cunoaște numele acestuia arată, o dată mai mult, că în mănăstirea Tismana nu se păstrase o tradiție bogată și viguroasă despre viața întemeietorului ei.

¹ *Abriß der Byzantinischen Kaiser Geschichte*, bearbeitet von H. Gelzer in Karl Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527—1453)*, München 1897 (*Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft in systematischer Darstellung...*, herausgegeben von Iwan von Müller, Neunter Band, 1. Abteilung); p. 1148—1150, *Die orthodoxen Patriarchen von Konstantinopel von 315—1520*.

² În acest caz, s-ar explica mai lesne rolul de centru religios pentru ortodocșii din Banat pe care i-am atribuit mai sus Vodiței, iar rangul de arhimandrit ar constitui o recompensă primită de Nicodim, fie pentru comportarea sa în vremea persecuțiilor îndurate de ortodocșii din Vidin, fie chiar pentru alte fapte, anterioare, necunoscute nouă.

³ Ținînd seama de complexul de împrejurări politice examinat mai sus, o continuare a activității Vodiței și sub stăpînirea regatului maghiar pare exclusă. Faptul că, în *Maramureș*, a funcționat sub aceeași stăpînire mănăstirea din Peri (cu rang de stavropighie, începînd din 1391) nu poate fi citat ca argument în sprijinul tezei că regii medievali ai Ungariei ar fi fost «foarte toleranți» (în acest sens *Documenta... Valachorum...*, sub nr. 153, nota 2 de la p. 201—202). Mănăstirea din Peri era situată în apropierea graniței dintre regatele ungar și polon — catolice amîndouă, dar concurente ca interese —, care încercau să cîștige, fiecare de partea sa, populațiile ortodoxe care locuiau regiunea situată de ambele laturi ale frontierii lor comune. De aici «toleranța» regelui maghiar în acele regiuni. Că, altele fiind împrejurările, altele au fost și situațiile de la frontiera dunăreană a regatului maghiar a arătat-o de mult Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă la 1556...*, Cernăuți, 1929, p. 71. Este de observat că, în regiunile bîndărene și hăgeșane, funcționau, începînd probabil de prin 1368—1369, nu mai puțin de șapte mănăstiri franciscane cu scopuri de propagandă printre români (pentru izvoare și bibliografie, Lupșa, *op. cit.*, p. 69—70). A neglijă realitățile și a căuta explicații generale în atitudini pe care capetele încoronate le-ar fi luat în virtutea unor înclinații personale spre «toleranță» sau «intoleranță» înseamnă, în fond, a nu explica nimic.

⁴ Paul de Alep, *Travels of Macarius*, vol. II, p. 355. Autorul, necunoscînd întemeierea Vodiței de către Nicodim, nu stabilește nici măcar o cronologie relativă a popasului de la Gura Motrului.

⁵ În *Pomenire*, așezarea de la Gura Motrului precedă pe cea de la Vodița: «...și jărtvînice Dumnezeuști au făcut, pre cum să povestește pînă în ziua de astăzi. Întîiu pre apa Motrului, unde acum iaste zidită Mănăstirea ca să numește Motru; făcut-au și mănăstirea de la Vodița...» (subl. ns.).

⁶ *Viața*, I, 61^v—61^v, p. 38—39. Aici popasul la Gura Motrului e considerat drept una dintre numeroasele etape, ale călătoriei locului în care, din «porunca dumnezeiască», trebuia să se întemeieze noua mănăstire.

⁷ Există și unele motive să ne îndoim de exactitatea acestei tradiții, în ciuda apreciablei sale vechimi. Într-adevăr, în cel mai vechi dintre documentele cunoscute azi privitoare la mănăstirea Gura Motrului, ni se spune că el a fost dat «sîntei casă și lăcașului prea cuvioasei maicii noastre Paraschivei și mănăstirii care o au început jupan Harvat marele logofăt a o face și după puțină a o rădica la locul ce să chiamă Gura Motrului...» (DIR, B, veac. XVI, vol. I, nr. 140, p. 139). Nici mai tîrziu nu se constată — după cite știm — vreo legătură între mănăstirea Gura Motrului și Tismana, astfel încît, dacă Nicodim și călugării săi au poposit într-adevăr acolo, așezarea lor nu a putut avea decît un caracter temporar.

⁸ Hrisovul lui Dan al II-lea din 5 august 1424, prin care se întăreau toate daniile primite anterior de Vodița și Tismana acestuia din urmă mănăstiri (P. P. Panaitescu, *Documente*, nr. 46, p. 135—139; DIR, veac. XIII—XV, nr. 65, p. 78—82) ni s-a păstrat în două versiuni, ambele originale; însemnarea se află pe versoul versiunii numite de P. P. Panaitescu versiunea «A».